

С. Кошарний (НаУКМА, Київ)

ІДЕЯ ГЕНЕТИЧНОЇ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ В ТЕОРЕТИЧНІЙ СПАДЩИНІ ГУССЕРЛЯ

Протягом свого філософського розвитку Гуссерль розробив декілька типів феноменології — дескриптивну, ейдетичну, трансцендентальну, які, втім, були органічно пов'язані між собою, впливали одна з одної і передбачали одна одну. Так, феноменологія другого тому "Логічних досліджень" (1901 р.) є здебільшого дескриптивною феноменологією з її відомим закликком "zu den Sachen Selbst" — повернутися назад "до самих предметів", "до самих речей". Після "Логічних досліджень" Гуссерль переходить на позиції ейдетичної, теоретично-пізнавальної феноменології, у якій вичленовуються і досліджуються "ідеальні сутності", "ейдоси" та інші категоріальні універсали свідомості, розуміння яких Гуссерлем дещо нагадувало платонівський реалізм ідей. Принаймні в цей період критики феноменології з неокантіанського табору все ще продовжували звинувачувати Гуссерля в "статичному платонізмі", в гіпостазуванні об'єктивного буття всезагальних ідеальностей свідомості. Це, зокрема, зробив П. Наторп у критичній рецензії на перший том праці Гуссерля "Ідеї чистої феноменології і феноменологічної філософії" (1913 р.). Дане звинувачення було пов'язане з анонімністю значень інтенціонального досвіду свідомості. Зазначена рецензія була опублікована 1917 р. в журналі "Логос". У відповідь на цю рецензію Гуссерль у приватному листі до рецензента від 29 червня 1918 р. (фрагмент названого листа цитується Г.-Г. Гадамером¹) роз'яснював: "Я подолав стадію статичного платонізму понад десять років тому і висунув ідею трансцендентальної генези як головний предмет феноменології". Отже, десь із 1905-1907 рр., разом з формулюванням ідеї феноменологічної редукції, Гуссерль започатковує розробку третього типу феноменології — генетичної, трансцендентальної або чистої феноменології, яку й розвиває до кінця життя. Що ж становить собою цей третій тип феноменології, у чому полягає його суть?

Розробляючи феноменологію, Гуссерль виходив з того безперечного факту, що ставлення людини до світу, так само як і наукове опанування дійсності, завжди опосередковане певними структурами свідомості. Воно пов'язане з потенціалом уже пережитого досвіду і засвоєного знання, у відповідності з якими людина орієнтується у світі суцього, у світі речей, упізнає та диференціює їх предметне розмаїття, оцінює, розчленовує, ототожнює, розрізняє, порівнює, має на увазі усе це в актах усвідомлення світу. Інакше кажучи, здатність суб'єкта до усвідомлення світу завжди актуально передує кожній з перелічених дій, завдяки чому дійсність завжди сприймається не як якась "річ у собі", а як смислова картина суцього, осмислено, у визначеностях певної форми свідомості, невіддільно від неї, тобто, висловлюючись термінологією Канта, як "явище", "феномен". Причому ця співвіднесеність реального світу з усвідомлюючою його суб'єктивністю є тим неусувним інваріантом, тією одвічною онтологічною константою, без якої неможливо помислити ніякий можливий світ і яку ніяк не можна відмислити зі світу, бо будь-який акт такого мислення вже передбачає ту саму суб'єктивність, котра мислить світ, виступає джерелом мислення. Більше від того, саме ця співвіднесеність зі свідомістю якраз і є тією сферою, де шукається і здобувається сенс буття. Стосовно цього можна беззаперечно стверджувати, що подібно до того, як природа сама по собі, розглядувана у її безвідносності до людини, не продукує ні електричних лампочок, ні тракторів, ні ядерних реакторів, так само вона не породжує і смислів, значень. Тому з самим фактом існування людської суб'єктивності у світ приходить цілком нова і цілком специфічна ре-

С. Кошарний. Ідея генетичної феноменології в теоретичній спадщині Гуссерля

¹ Gadamer H. - G. Wahrheit und Methode. Grundrüge einer philosophischen Hermeneutik. - Tübingen, 1974.- S.230.

альність, а саме — смислова реальність. Можна, мабуть, сказати, що поява у світі людської суб'єктивності сама по собі є виявленням закладеного у світі сенсу. Людина не просто довільно привносить цей сенс у світ, а немовби уперше його виявляє, робить видимим, реальним. Людині, отже, в її діяльності нічого не задане наперед, крім самої людської ситуації — бути конституюючим смисловим центром світу, мати цей світ у своїх суб'єктивних формах. Інакше кажучи, телеологія світової історії у тому й полягає, що її цілі здійсненні тільки завдяки діяльності людини².

Отже, у цьому відношенні феноменологія виходить з того, що будь-яке буття здобуває і почерпує свій сенс тільки із співвіднесеності зі свідомістю. Носієм же свідомості, а відтак і джерелом формування сенсу та відповідного йому регіону смислового буття (Гуссерль називає його абсолютним буттям), може бути тільки суб'єктивність людини, тобто сама людина як смисловий центр, смисловий полюс суцього й належного — творець культури, об'єктивної науки та інших форм знання, на основі яких й у формі яких визначаються людські цілі, сприймається й поціновується світ, структурується і осмислюється ієрархія об'єктивності предметних регіонів його буття. "Кожний уявлений смисл, будь-яке уявлене буття, — підкреслює у зв'язку з цим Гуссерль, —... перебувають у царині трансцендентальної суб'єктивності як суб'єктивності, котра конститує сенс і буття. Спроба досягнути універсум істинного буття як чогось такого, що перебуває поза універсумом можливої свідомості, можливого пізнання ... є нонсенсом"³. Звідси, у свою чергу, випливало, що для того, щоб осмислити істинне буття реального світу, потрібно збагнути своєрідність власне людського буття. Адже у філософській площині розгляду структура буття світу, смислова його картина завжди є не чим іншим, як об'єктивованою картиною людської самосвідомості, на основі принципів і форм функціонування якої реальність організовується в світ людини, людський світ. З цього погляду констатація феноменологією того факту, що категоріям значення, смислу належить провідна роль у пізнанні людиною світу, цілком виправдана і не може викликати жодних заперечень. Адже категорії "значення", "смислу" є тими узагальненнями світу, які кристалізуються і фіксуються у чуттєвих носіях таких узагальнень, виражаючись звичайно в словах чи словосполученнях. Це ідеальна, духовна форма кристалізації людського досвіду, нагромадження сукупного історичного досвіду людства. Коло уявлень і сукупність знань певного суспільства, наука і мова існують як системи відповідних значень. Кожна окрема людина в процесі свого життя засвоює досвід попередніх поколінь саме у формі опанування нею значень, смислів і мірою такого опанування⁴. А позаяк світ людини, людський світ завжди є предметним світом, то "предмет", як він розуміється феноменологією, є завжди назвою для смислових зв'язків свідомості. Саме у цьому значенні, до речі, й слід розуміти відомий заклик Гуссерля повернутись "назад до самих предметів", "назад до самих речей".

Оскільки ми вже добрались до "самих речей", тобто до предметної ділянки дослідження феноменологічної концепції філософії, треба сказати кілька слів про феноменологічний метод. Філософський метод Гуссерля є методом логіко-смислового конституювання життєвого змісту і форм функціонування свідомості, які й виступають предметом філософського дослідження феноменології. Саме ж конституювання є одним з основних понять феноменології, котре означає здатність свідомості до смислотворчості. Воно є процесом, у якому свідомість не просто пасивно сприймає або відображає світ, а займається його активним продуктивним відтворенням у собі, із себе і для себе. Тими ж даностями, з якими працює філософський метод Гуссерля, є феномени свідомості, які надаються осмисленню інтенціональними актами. Від самого початку Гуссерль відмовляється називати такий предмет поняттям, він називає його значенням, а пізніше застосовує для його іменування термін "ейдос", котрий розуміється як найвища мисленнева абстракція, що, однак,

² Докладніше про це див.: Кузьми на Т.А. Проблема субъекта в современной буржуазной философии. - М., 1979. - С. 128-144.

³ Husserl E. Cartesianische Meditationen: Eine Einleitung in die Phänomenologie // Husserliana. - Den Haag, 1950. - Bd.I. - S.117.

⁴ Див.: Леонтьев А.Л. Проблемы развития психики. - М., 1972. - С. 288-289.

дається конкретно і наочно, тобто як той-таки платонівський ейдос, але суто мисленневої природи, як такий феномен, який виключає будь-який натяк на свою субстанціальність. Завдання феноменології в тому і полягало, щоб осягнути феномени як єдиний вартий філософської уваги предмет, як явлення свідомості самій собі, як маніфестацію чуттєвої або духовної реальності у єдності її абстрактної ідеальності та наочної повноти її смислу та живої конкретності. Феноменологічна дескрипція феноменально даного покликана була бути не описом світу і його складових, а виключно описом і розчленуванням того смислу, того значення, котрі світ має для нас завдяки нашому його переживанню.

З цього погляду ідею трансцендентальної генези можна кваліфікувати як задум Гуссерля, ґрунтуючись на понятті інтенціональної свідомості у найширшому його тлумаченні, згідно з яким для людської суб'єктивності "світоусвідомлення є водночас самоусвідомленням: усвідомленням себе самої як буття у світі"⁵, виявити в механізмах функціонування свідомості кінчну множину таких сутнісних, ейдетичних або категоріальних універсалій світоусвідомлення, котрі дали б змогу трансформувати об'єктивність світу в предметні форми генетичного самоконституювання суб'єкта. Адже об'єктивність світу полягає, згідно з Гуссерлем, зовсім не в його незалежності від суб'єкта і людської свідомості (це для мислителя, як уже цитувалось вище, є нонсенсом), а в його загальнозначущості, тобто у його спільному значенні для всіх, загальному значенні для будь-якого суб'єкта. За такої постановки питання, яка правомірна тільки (і тільки) в межах теоретичного відношення людини до світу, як воно практикується різноманітними галузями наукового знання, об'єктивність світу дорівнює або рівнозначна його інтерсуб'єктивності, тобто всезагальності й необхідності, загальнообов'язковості й безумовності предметних значень буття для будь-якого суб'єкта. Сама ж інтерсуб'єктивність, всезагальність необхідність предметних значень буття, виступаючи смисловими структурами світоусвідомлення, в кінцевому підсумку залежить від суб'єкта, бо конститується ним за допомогою ейдетичних універсалей свідомості.

Таким чином та об'єктивність світу, про яку веде мову феноменологія, — це його об'єктивність на рівні науки, об'єктивність, як вона виражається структурами свідомості у формі знання. Більше від того, оскільки у феноменології "конкретний об'єктивний світ завжди існує для нас як світ людини і культури", "оскільки конкретно світ даний мені і кожній людині тільки як культурний світ"⁶, у цьому для Гуссерля — єдиний, гідний філософської уваги, смисл об'єктивності світу, засобом і предметною формою такого смислового конституювання світу в трансцендентальній генезі покликане бути уже не просто знання, а культура, розглядувана у формі знання, точніше, нормативні визначення культуротворчості. Принаймні засновник феноменології твердо переконаний у тому, що культура, виступаючи функціуючим змістом інтенціонального життя свідомості суб'єкта, імпліцитно наявна у його ставленні до світу, є прихованою (анонімною) нормативною детермінантою світовідношення. У такому разі вичленування за допомогою методу трансцендентально-феноменологічної редукції ідеальних типів такої зумовленості світосприйняття культурою, за допомогою, при посередництві й у формі якої реальність докільця розчленовується, рубрикується, упорядковується, організовується нами як об'єктивний стан справ, як людський світ, співвіднесення усіх цих операцій з єдністю самосвідомості суб'єкта та опис усіх цих дослідницьких процедур філософською мовою феноменології мають тоді бути концептуально-філософським вираженням єдності світу і єдності основ культури. Ейдетичні універсали конституювання світу свідомістю, корелятивне з цим конституюванням генетичне самоконституювання суб'єкта в сутнісних формах свого самоусвідомлення і нормативно-цільові регулятиви культуротворчості мають співпадати, принаймні, так би мовити, в "принципі".

⁵ Husserl E. Die Krisis der Europäischen Wissenschaften und die Transzendente Phänomenologie; Eine Einleitung in die Phänomenologische Philosophie // Husserliana. - Den Haag, 1954. - Bd. 6. - S.225.

⁶ Husserl E. Cartesianische Meditationen. - S.153, 160.

Поняття конституювання світу і самоконституювання суб'єкта, як, зрештою, і вся своєрідність інтенціонального аналізу феноменального даного, тобто смислотворчої, смислопокладальної діяльності людини, за традицією, закладеною Гуссерлем ще в "Логічних дослідженнях", ототожнюється в феноменології з об'єктивною діяльністю свідомості. Інакше кажучи, оскільки інтенціональні переживання нерозривно пов'язані з репрезентацією смислового змісту свідомості, первісним носієм такого змісту Гуссерль проголосив об'єктивуючий акт: кожне інтенціональне переживання є або об'єктивуючим актом, або ж має такий акт у своїй основі. Ця сама лінія філософської аргументації, тобто урівнозначення інтенціонального аналізу з об'єктивацією суб'єктом предметних смислів феноменального даного, здобуває своє продовження і в наступних працях Гуссерля, поширюючись уже на всі способи і форми життєдіяльності свідомості, у тому числі й на волю, а отже, і на практичне життя свідомості взагалі. "Всі акти загалом — навіть акти відчуження і волі, — підкреслює він в "Ідеях" 1913 року, — є "об'єктивуючими" актами, первісними актами в "конституюванні" предметів, необхідними джерелами різних регіонів буття і співвідносних з ними онтологій"⁷. Завжди і всюди Гуссерль веде мову про інтенціональне життя свідомості як про універсально, об'єктивуюче життя, хоч би яких суб'єктивних здатностей людини воно стосувалось.

Таким чином, проблематика генетичної феноменології, універсальної конкретної онтології або трансцендентальної генези охоплює, по-перше, питання про походження людського світу, бо той об'єктивний світ, котрий ми постійно маємо перед собою, несемо у собі і щодо якого людина виступає суб'єктом, завжди даний нам у духовному вбранні різноманітних форм знання, тобто уже обтяженим ідеалізаціями та апперцептований у розумінні цієї обтяженості. Інакше кажучи, проблематика конституювання світу означає феноменологічний розгляд питання про "походження об'єктивного світу як об'єктивного світу, існуючого для нас, причому тільки завдяки нашим власним смислопродукуючим джерелам, світу, який жодним іншим чином не може мати для нас ані сенсу, ані існування"⁸. У цьому питанні, згідно з принциповою лінією трансцендентально-філософської аргументації феноменології, розгляд походження людського світу рівнозначний вичленуванню світоутворюючого, тобто культуротворного потенціалу свідомості, в ейдетичних формах і визначеностях якого людина співвідносить себе зі світом, самоусвідомлює себе як суб'єкта стосовно світу, об'єктивує суще, "ставить" його "перед собою" у вигляді певної смислової картини, певного образу світу, уявляє, мислить і т.п.

По-друге, проблематика трансцендентальної генези вирішує і питання про принципи та форми організації того знання, котре міститься у самій феноменології як універсальній філософії — науці про людський світ і конституюючу його суб'єктивність. Генетичне розгортання власного змісту такої універсально-життєвої філософії в ейдетичних визначеностях структури внутрішнього часоусвідомлення суб'єкта має бути, співпадаючи з генезою самого світу, і її самообґрунтуванням, завдяки чому воно зображується Гуссерлем як радикально беззасновкова або гранично обґрунтована наука, наука всіх наук, наука, що ґрунтується на собі самій і виправдовує саму себе за допомогою самої себе, тобто як філософія-наука, зведена на абсолютному фундаменті.

Нарешті, по-третє, вихідним пунктом, формоутворюючим і смислопродукуючим джерелом створення такої універсально-життєвої філософії-науки має бути трансцендентальний суб'єкт. Проблема його генетичного самоконституювання як абсолютного смислового центру світу, справжнього смислового начала будь-якої культури і будь-якої наукової об'єктивності, підкреслює Гуссерль, "повинна включати усі конституціональні проблеми без винятку. Отже, феноменологія цього самоконституювання збігається з фено-

⁷ Husserl E. Ideas: General Introduction to Pure Phenomenology.- London, New York, 1931. - P.332.

⁸ Husserl E. Cartesianische Meditationen.- S. 154.

менологією як цілим"⁹. Причому це генетичне конституювання світу, предметного вмісту свідомості або самоконституювання суб'єкта мало здійснюватися у феноменології таким чином, щоб конституююча усе це інтенціональна функція свідомості вичерпно усвідомлювала себе у своїх смислопокладальних актах, знала не тільки будований собою предметний зміст, а й саму себе у своїй, так би мовити, такій, що з нуля формує досвід світоусвідомлення і самоусвідомлення людини, діяльності. Тим самим свідомість у своїй сутності і джерелах — споконвічна мрія й ідеал, якого прагнула досягнути вся попередня філософія — мусила стати у феноменології прозорою в усіх своїх вершинах і глибинах, надособових, особових і доособових регулятивах функціювання, не залишаючи жодних нерелексивних, невисвітлених і нез'ясованих положень про буття, суще і належне, позбавленою всіляких ірраціональних залишків, без жодних речей у собі, без жодного несвідомого і т.п. доважків. Інакше кажучи, вона — свідомість — мусила стати ясною і збагненною до самого свого первісного коріння, в усіх нормах та установках своєї діяльності, в усьому предметному багатстві свого зміту і розмаїтті форм життєвого функціювання.

Таким був задум генетичної феноменології, лаконічно сформульований Гуссерлем у вигляді максими: "Я повинен втратити світ з допомогою епох і повернути його назад завдяки універсальному самодослідженню". Однак, спробувавши конституювати світ заново й узгодити це конституювання з самоконституюванням трансцендентальної суб'єктивності, Гуссерль нашттовхується на ту обставину, що шукана ним єдність універсальної генези розпадається на "дві фундаментальні форми" — "принципи активної і принципи пасивної генези"¹⁰. Активній генезі, у якій суб'єкт постає як продуктивно конституюючий різноманітні предметні смисли і предметно-смислові поєднання сущого з допомогою інтенціональних актів свідомості, "належать усі витвори практичного розуму в максимально широкому розумінні. У цьому розумінні навіть логічний розум виступає як практичний"¹¹. Істотною ж особливістю самих інтенціональних актів, засобами яких в активних синтезах конституюються нові предметні утворення, виявилась та обставина, що вони постійно передбачали як свою смислову основу певну непідконтрольну для об'єктивуючої рефлексії заданість свідомості будь-якого сущого саме у формі "предмета" або "речі". Завдяки цій заданості суб'єкт "завжди володіє "предметним" оточенням", причому сама ця оформленість змісту об'єктивуючої діяльності саме у вигляді "предмета" або "речі" - а разом з нею і сам предметний характер конституюючої, тобто пізнавальної діяльності свідомості - і здобуває у феноменології назву пасивної генези або синтези (пасивної "протоконструкції").

Пасивна напередвизначеність активно конституюючої діяльності свідомості щоразу виявлялась Гуссерлем як деякий нетематизований пізнанням предметний горизонт, як певна задана наперед смислова основа категоріальних синтезів, здійснюваних в актах рефлексії. "Коли ми, — відзначає Гуссерль, — простежуємо щось, розбудоване активно, ми постійно нашттовхуємось на конституцію через пасивне породження. Навіть "підручний" предмет, котрий протистоїть нам у житті як просто існуюча фізична річ (коли ми відволікаємось од усіх її "духовних" характеристик, які роблять її відомою, наприклад, як молоток, стіл або естетичний витвір), дається нам з усією його "у собі" первинністю у синтезі пасивного досвіду. Як така річ, він заданий наперед "духовним" активностям, котрі розпочинаються з активного схоплювання"¹². Характер цієї передзаданості, завдяки якій розвинутий суб'єкт може вільно підпорядковувати будь-який уже даний предмет своїм інтенціональним актам і на основі чого цей суб'єкт навіть щось незнайоме, досі невідоме йому схоплює й осмислює у функціональних визначеностях вже знаних цільових форм, приналежних предметам світу людського довкілля, ототожнюється Гуссерлем із законами асоціативної діяльності, яка й кваліфі-

⁹ Husserl E. Cartesianische Meditationen.- S. 154.- S. 102-103.

¹⁰ Ibid.- S. 111.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.- S. 112.

кується у феноменології як головна особливість пасивного синтезу. Адже те, що ми називаємо невідомим, усе ж володіє знайомою структурною формою "предмета", точніше, формою "просторової речі", "об'єкта культури", "робочого інструменту" і т.п.

Таким чином, те, що у феноменології іменується пасивним синтезом, генетичне передуючи всіляким конкретно спеціалізованим об'єктивуючим актам свідомості, можна було б назвати предметним характером людського світосприйняття й самоусвідомлення і категоріальної структури його критико-рефлексивного осмислення. Невипадково Гуссерль відзначає, що способи цього світосприйняття й суб'єктивного самоусвідомлення сформувались у ранньому дитинстві і складають задану нам наперед визначеність будь-якого суцього у формі "предмета", "речі" тощо не тільки для рефлексивної свідомості, а й для людської чуттєвості. І оскільки завдяки цим генетичне первинним способам усвідомлення будь-якого "чогось" воно, це "щось", завжди передхоплюється суб'єктом у формі "предмета", "речі" і т.п., можна дійти висновку, що саме предметний характер смислоконститууючої діяльності свідомості і складає галузь "пасивної генези множинних апперцепцій"¹³. Сам же пасивний, непідконтрольний для об'єктивуючої рефлексії синтез виявляється у феноменології певною попередньою умовою, предметним засновком, який передхоплює і визначає наперед усіляке активне конституювання пізнавальною діяльністю тих об'єктів, на які вона спрямована, і відтак ставить під сумнів радикальність програми критико-рефлексивного самообґрунтування феноменології.

Головним чином такого роду концептуальні утруднення, пов'язані зі смислоконституюванням "предмета", "речі" тощо і корелятивним з ним генетичним самоконституюванням суб'єкта, з якими стикається Гуссерль мірою розгортання конкретних феноменологічних досліджень, ми і маємо на увазі, коли ведемо мову про приховану в феноменологічній теорії репрезентації "пасивність" і про ті незручності, які спіткали засновника феноменології, починаючи з "Ідей" (1913 р.), у зв'язку з поняттям "гіле" — "матерії", "змісту" інтенціональних переживань на відміну од їхньої "форми", "морфе". Мірою розвитку феноменології її засновник ставав дедалі більшим емпіриком, позаяк цілісна структура людського світорозуміння й самоусвідомлення — предикативні судження, ствердження і заперечення, діяльність синтезу і її послідовність і т.п. — дедалі очевиднішим чином виявлялась пов'язаною з пасивним синтезом, започаткованим на рівні сприйняття, впливала з нього. Тому рух феноменології до первинної даності дедалі більше руйнував її спробу конституювати світ "у" свідомості або "починаючи з" свідомості. Більше від того, ідеалістична тенденція трансцендентальної феноменології, згідно з якою трансцендентальний суб'єкт є граничним смислонадавальним джерелом світу, урівноважувалась послідовним розкриттям її ж таки засобами того, що первісну даність неможливо конституювати, з неї можна тільки виходити. Первісна даність не підлягає редукції. Звідси напрошується висновок, згідно з яким "світ" зовсім не є тим, що казав про нього Кант, — наприклад, ідеєю розуму, котра спонукає нас об'єднувати науковий досвід, наукове пізнання. У феноменології Гуссерля ця космологічна ідея поступово заміщується відповідним інтенціональним горизонтом суб'єктивного життя свідомості. Світ, як уявлення про ціле, завжди передує будь-якому конституційованому в його горизонті окремому предметові. Він є не тільки напередпокладеним як умова можливості будь-чого, а й заданим наперед у тому розумінні, що будь-яка в даний момент здійснювана діяльність — у тому числі й діяльність "конституювання" світу — реалізується у вже наявному світі. Світ нашого життя є цілістю, котра не складена з частин і не підлягає сумніву. Світ є пасивно заданим наперед універсумом всієї діяльності судження, єдиним підґрунтям віри і впевненості, на тлі якого розбудовується, зростає і підноситься будь-який досвід, що має справу з окремими предметами".

¹³ Husserl E. Cartesianische Meditationen.- S. 164.- S. 113.

¹⁴ Див.: Ricoeur P. Husserl: An Analysis of His Phenomenology. - Evanston, 1967.- P. 205.

Що ж до власне генетичного самоконститування трансцендентального суб'єкта, то феноменологія шляхом регресивного опитування свідомості виявляла непрозорі для рефлексії дедалі фундаментальніші її пласти, де активні мислительні операції суб'єкта, за допомогою яких він "ставити перед собою" своє довкілля й осмислює самого себе, вказували на своє походження зі все більш основоположних пасивних синтезів, натякаючи на свою генетичну і функціональну від них залежність. Насамперед цим і пояснюється та обставина, що класична феноменологія, особливо в останній фазі свого розвитку, у пошуках шляхів реалізації свого проекту радикального самообґрунтування виявилась втягнутою у безконечний регресивний рух "Rückfragen" - запитування в порядку, зворотному формуванню й утвердженню близької і зрозумілої кожній європейській людині смислової картини світу, тобто постановки питань у напрямі, протилежному реальному плинові історичного розвитку, і "Rückbesinnung" — історично оберненого осмислення, коли трансцендентально-феноменологічна редукція перетворилась на історичну редукцію, а в працях Гуссерля з'явилось поняття "життєвого світу" як забутої сучасниками смислової основи європейської культури загалом і науки зокрема. Цим терміном, разом з уведенням якого остаточно розтанула ідея абсолютного самообґрунтування феноменології, позначається інтенціональний горизонт ніколи не досяжної безпосередності людського світосприйняття й самоусвідомлення. Не випадково відомий французький феноменолог Поль Рікер називає життєвий світ і пов'язаний з ним проблемний комплекс "втраченим раєм" феноменології¹⁶, позаяк цей феномен завжди імпліцитно передбачається і ніколи експліцитно не даний як такий. З цього погляду феноменологія, намагаючись теоретично розгорнути свою основоположну і спрямовуючу її дослідження ідею, мірою реалізації своїх задумів сама ж і руйнує цю ідею.

Отже, на противагу заявам Гуссерля з приводу феноменології як радикально беззасновкової і гранично обґрунтованої філософії-науки, всупереч остаточним її прагненням бути універсально-життєвою філософією, у своєму справжньому рухові власного саморозвитку вона намітила не так реалізацію ідеалу абсолютного самообґрунтування у цілковитій прозорості суб'єкта для самого себе, як віддалення од здійснення цього ідеалу. І тенденцію до цього віддалення було закладено уже в понятті інтенціональності, котре засвідчило першість свідомості про щось стосовно власне самосвідомості¹⁶. Інтенціональність характеризує свідомість щодо того, що ця свідомість постійно трансцендує свою іманентність, виходить за свої межі, вона завжди спрямована на щось інше, ніж вона сама, а саме на трансцендентний об'єкт, у тому числі і на так звані гілетичні (чуттєві у традиційному розумінні) дані. Синтетичний акт, що надає смисл гілетичним даним, здобув назву ноєзи. Причому Гуссерль так і не зміг звільнитись від свого домінуючого інтересу до інтенціональної і ноємо-ноєтичної свідомості. Ноєматичне поле є конституїваним неєтичною активністю свідомості. Але якщо дотримуватись точної рефлексивної точки зору, то конституїваний предмет розпадається на поєтичні функції, котрі можуть бути вичерпаними тільки в безкінечному процесі. Та саме цей процес, зрештою, і виводить поняття конституївання за межі прямого співвідношення феноменологічної рефлексії і трансцендентального "Я", разом з чим феноменологія вступає у фазу пасивного конституївання, в царину пасивного дочасового, доінтенціонального, анонімного життя суб'єктивності. В пасивній генезі нові інтенціональності конституїються без активної участі "Я" в цьому процесі, отже, залишаються за межами рефлексивного висвітлення з боку суб'єкта. Як і феномен життєвого світу, вони завжди передбачаються, але ніколи безпосередньо не дані, не тематизуються для осмислення тощо. Тут-таки важливо відзначити, що феноменологія у пошуках шляхів абсолютного самообґрунтування знецінила ідеал прозорості трансцендентального суб'єкта для самого себе, підвела філософське мислен-

¹⁶ Рікер П. Что меня занимает последние 30 лет // Историко-философский ежегодник, 90.- М., 1991. - С. 309-310.

¹⁶ Там само.

ня до відмови од прагнень суб'єктивності знайти основу для всього суцього і для самої себе у самій собі. Інакше кажучи, остаточні результати феноменології істотно відхилились од початкових задумів, завдяки чому сучасною філософією і були остаточно відкинуті картезіанський, фіхтеанський і почасти навіть гуссерліанський ідеали прозорості суб'єкта для самого себе, ідеали його абсолютної збагненності в актах саморефлексії, а класична феноменологія поступово переростає спочатку в екзистенціальну, а потім і в герменевтичну феноменологію.